

Kecskés László: Opponensi vélemény

Blutman László: „A nemzetközi jog érvényesülése a magyar jogban: fogalmi keretek”

című MTA doktori értekezéséről

Előre bocsátom, hogy az értekezés Szerzőjének, Blutman László professzornak, eddigi tudományos és oktatói tevékenységét roppant értékesnek tartom. Külön is kiemelem – dicsérve őt – hogy a könnyebb boldogulás lehetőségének érdekében többekkel ellentétben nem adta fel, illetve nem üresítette ki a vidéki jogász professzor meghitt, nagyhivatású pozícióját. Munkássága alapján feltétlenül érdemes arra, hogy folytassa a híres szegedi nemzetközi közjogi iskolát, amit Buza László, Nagy Károly és Bodnár László professzorok neve fémjelez.

Pályafutásában látványos ugrópont volt az, amikor a magyar jogirodalomban az elsők között használta alkotó módon a komputerizmus kedvező hozadékait. Publikációinak száma és terjedelme ebben az időben jelentősen megnövekedett. A források kezelésében viszont a számítógép használata ellenére pontos maradt. Ebben az időben őt tréfálkozva, de némi malíciával szűkebb körben, esetenként „számítógépes jogász”-ként emlegettem. Technikai modernizmusának és szakmai pontosságának elismerése mellett ebben a megállapításomban némi kritikai él azért kétségtelenül volt, mert munkáit túlzottan pozitivista szemléletűnek éreztem ebben az időben.

Később viszont örömmel tapasztaltam, hogy kutatási témáihoz egyre mélyebbre szántó igényességgel közelített. Külön öröm volt számomra, amikor a 2010-es évtized elejétől már azt tapasztaltam, hogy a korábban inkább a klasszikus civil jogászokra jellemző dogmatikai szemlélettel kezdett foglalkozni az analitikus jogdogmatika kocoureki vívmányainak aktualizálásával. Az ezen időszakban részben önállóan, részben társszerzőként írt

tanulmányaival sokat tett azért, hogy a magyar jogászai szakma számára érthetővé váljon a nemzetközi közjognak a belső jogrendszerekbe való beépülési mechanizmusa. Blutman László ezekben a tanulmányaiban a XX. század első harmadában az Egyesült Államokban alkotó Albert Kocourek (1875-1952) professzornak a polgári jogi analitikus dogmatikai tanait porolta le és alkalmazta a nemzetközi közjog és a belső jogrendszerek viszonyrendszerének felvázolásához, megértéséhez. Dicséretes éleslátással észlelte Blutman László, hogy az Albert Kocourek által is kiemelten kezelt alanyi jog kategória, az alanyi jog analitikus dogmatikája alapvető jelentőségű lehet a nemzetközi közjog és a belső jogrendszerek kapcsolatában.¹ Szerintem is tisztázni és biztosítani kellene, hogy bizonyos előre rögzített feltételek teljesülése esetén pusztán a nemzetközi jogra alapítottnak is lehessen alanyi jogot állítani és érvényesíteni.²

Blutman László korábbi munkásságának ezen elemeit ismerve, disszertációját kézbe véve kíváncsi voltam arra, hogy Kocourek gondolatait, dogmáit milyen formában találom meg a dolgozatban. Kocourek szelleme érezhető módon hatott Blutman Lászlóra a Disszertáció megírásában, Kocourek megoldásait, ábráit konkrét formában viszont nem találtam az anyagban. Szerző forrásai között sem hivatkozik Kocourekre. Óriási fogalomképző erővel dolgozik ugyanakkor Blutman László. Munkájának ez az a stílusjegye, ami leginkább mutatja a Kocourekkel való szellemi rokonságot. A „kettős rombuszmodell”³ és a „három rétegű kettős rombuszmodell”⁴ bemutatásánál különösen érződik a konkrétság és az absztrakció összetéveszthetetlen kocoureki elegye.

¹ Lásd: Kocourek, Albert: *Jural Relations*. Bobbs-Merrill, Indianapolis, 1928. (reprint 1973), 39-41. old.; Blutman László: Az analitikus jogdogmatika keservei: jogosultság, szabadosság, hatalmasság. In: *Jogelméleti Szemle* 2012/4. sz. 15-57. old., valamint Blutman László – Görög Márta: Alapvető alanyi jogi pozíciók a Polgári Törvénykönyvben. In: *Jogtudományi Közlöny* 2013/6. sz.

² Lásd: Kecskés László: A civilisztika és a civilisztikai gondolkodás rétegei. Akadémiai székfoglaló előadás. MTA, Budapest, 2014. 64. old.

³ Lásd: Disszertáció, 72. old.

⁴ Lásd: Disszertáció, 72-73. old.

Blutman László szakmai indulását tekintve eredetileg nemzetközi közjogász. A magyar nemzetközi közjogászok számára csábítóan hatott Magyarország uniós csatlakozási perspektíváinak megnyíltával az Európai Unió jogával való foglalkozás lehetősége. Kevesen vannak, akik ennek a csábításnak teljesen ellen tudtak állni. A magyar nemzetközi közjogászok nagy része eredeti szakmájának klasszikumát feladva – esetenként el is feledve azt – a kutatási identitászavar tudományosan kellemetlennek tűnő helyzetébe sodródott. Blutman László számára is fontosak voltak az EU jogi kihívások, de úgy tűnik, hogy néhány éves átmeneti időszakot követően megtalálta az arányt a két jogterület között, és munkásságában azokat egymást termékenyítő módon együtt is tudja művelni. Ez a Disszertációja nem feltétlenül példája ennek.

Blutman László MTA doktori értekezése 225 oldalon (a 206 oldalas értekezéséhez 18 oldalas függelék kapcsolódik) jó minőségű, gondosan előkészített, igényesen megírt, és megfelelően dokumentált tudományos szöveget tartalmaz. A 24 oldal terjedelmű tézis füzet is jól szerkesztett, áttekinthető.

A Disszertációban olvasható fejtegetések logikusan felépítettek, jól dokumentáltak, gyakorlatiasak. Szerző Disszertációját hangsúlyosan a gyakorlat szolgálatába állítja. Vizsgált témáinak szélesebb értelemben vett tudományos összefüggéseit viszont elhanyagolja. Szinte kerüli a tudományos kérdésekben való elmélyülést. Ez a módszer nem találkozik Opponens ízlésével, értékrendjével.

Szerző módszerei közül látványos fanyalgással zár ki olyanokat, amelyek amúgy szokásosan és széles körűen alkalmazottak a hasonló súlyú jogi, jogtudományi elemzésekben (például: deduktív következtetések, nemzetközi összehasonlítások, történeti elemzés).⁵ Ezért, értelem szerint nem értek egyet a Tézisek 3-4. oldalán, illetve a Disszertáció 9-10. oldalán a Szerző által felsorolt módszertani korlátok tartalmával. Kifogásolom Szerzőnek azt a módszertani

⁵ Lásd: Tézisek, 3-4. old.

alapvetését, mely szerint: „E kiindulópont erőteljesen korlátozza a téma gyakran alkalmazott megközelítéseit. (1) Nem tűzök ki absztrakt, elméleti kiindulópontokat. Sokat tárgyalt elméletek vannak arra nézve, hogy a nemzetközi jog milyen módon érvényesülhet leghatékonyabban a belső jogokban (pl. monizmus, dualizmus). Ezen elméletekkel nem foglalkozom. A magyar jogirodalomban is többen, részletesen tárgyalták ezeket. Jelen esetben számomra a konkrét magyar jogi szabályozás az érdekes. (2) Kerülöm a nemzetközi összehasonlításokat, mert eltértenek az értekezés kitűzött céljától. Hálás téma lehet annak kutatása, hogy egyes államokban milyen módon érvényesül a nemzetközi jog, és milyen hasonlóságok és eltérések észlelhetők a magyar gyakorlattal összevetve. Ez más perspektíva, nem a jelen értekezése. Bár a jogalkotás számára érveket bizonyos esetekben szolgáltathatnak, de az ilyen összevetések tapasztalatom szerint nem mindig gyümölcsözőek, könnyen öncélúakká válhatnak, és a gyakorlati problémák megoldásában nem sok szerepük van. A jelen értekezés a konkrét magyar szabályozásból és joggyakorlatból indul ki, azt adottnak veszi, és ezt tekinti az elemzés alapjának (de egy-egy részkérdésnél utalok külföldi megoldásokra is). (3) Nem célom a kérdéskör rendszeres történeti áttekintése; legyen szó a magyar vagy a nemzetközi gyakorlatról. Bármilyen visszatekintés csak esetleges és részleges lehet (pl. a nemzetközi szerződések kihirdetésénél), és arra szolgál, hogy a mai gyakorlatra nézve érvényes következtetések levonásához hozzásegítsen. Szándékaim szerint ez a megközelítés elvezet oda, hogy újabb logikai összefüggések feltárásával a különböző joghelyzeteket egy egységesebb fogalmi-logikai rendszerben értékelhessem.”⁶

Blutman László a mások tudományának vizsgálatát saját tudományával pótolja. Disszertációjának elkészítésekor erősen hatott Szerzőre a „Begrießsjurisprudenz” szelleme.

⁶ Lásd: Disszertáció, 9-10. old.

Ami a Disszertáció alapkérdését illeti, Szerzőnek igaza van abban, amit a „A Probléma” alcím⁷ alatt kifejt: „A hagyományos doktrína tipikusan három szempont vizsgálatával írja le egy nemzetközi jogi szabály helyzetét a belső jogban. Ezek a következők: (i) a szabály része-e a belső jogrendszernek, [vö. Alaptörvény Q) cikk (3) bekezdés, második mondat]; (ii) a szabály önvégrehajtó-e (self-executing), közvetlenül alkalmazható-e; (iii) rendelkezik-e elsőbbséggel más szabályokkal szemben. Ez a megközelítés nem kielégítő, mert nem kellően differenciált. Ennek hiányát a következők jelzik. (i) Egy nemzetközi jogszabálynak lehet korlátozott joghatása a belső jogban akkor is, ha nem része annak (pl. a jogalkotó alkotmányi kötelezettsége annak kihirdetésére). (ii) A nemzetközi jogszabályok különböző jogi szabályok más-más joghatást váltanak ki a joggyakorlat különböző területein, például az alkotmánybíráskodásban vagy a rendes bíráskodásban. (iv) A nemzetközi jogi szabályok más-más joghatást váltanak ki a joggyakorlat ugyanazon területén is, attól függően, hogy milyen eljárásban kerül sor a felhívásukra (pl. az alkotmánybíráskodásban a nemzetközi szerződésbe ütközéssel vagy alkotmányjogi panasszal kapcsolatos eljárásban.” Egyetértek azzal, hogy a hagyományos doktrína által eltrejedten használt három szempont valóban nem kellően differenciált.

Önkényesen szűkíti vizsgálódási, kutatási körét a Disszertáns akkor is, amikor megállapítja ugyan a Disszertáció 86. oldalán, hogy egy normakonfliktusban egy nemzetközi jogi norma domináns viszonyát egy másik jogi normával szemben hagyományosan több fogalommal írják le: szupremácia, superioritás, primátus, prioritás, elsőbbség, elsődlegesség stb., aztán pedig bejelenti, hogy e fogalmak viszonyának leírására többféle nézet van, de „... ezeket itt nem ismertetem. Ehelyett az elsőbbségből indulok ki ...”.⁸ Álláspontom szerint ezt a szűkítést Szerző nem engedhetné meg magának, lévén, hogy Disszertációjában érintőlegesen azért az Európai Unió jogával is foglalkozik. Márpedig az Európai Unió jogában jól érzékelhetően

⁷ Lásd: Tézisek, 2. old.; Disszertáció, 7-8. old.

⁸ Lásd: Disszertáció, 86. old.

elkülönült az „elsődlegesség” és az „elsőbbség” jogintézménye. Az elsőbbség megítélése az Európai Unió jogában különböző árnyalatokat mutat és tartalma, jelentősége akár változhat is a jövőben az Európai Unió aktuális válságainak kezelése során. Eugénie Daniel Cross angol jogász hajdani, 1992-ben publikált híres analízisének⁹ az éle megkophat olyankor, amikor a jogalkotási hatásköröknek az uniós szint és a tagállami szint közötti újraelosztásának gondolata megjelenik. Az Európai Unió jelenlegi helyzetében elemzést igényelne Cross „elsőbbségi” doktrínájának aktuális állapota.

Alapos aggályom van Opponensként azzal kapcsolatban, hogy jó úton jár-e a Szerző, akkor amikor az „elsőbbségre”, mint egy változóban lévő, stabilnak egyáltalán nem tekinthető és eleve bizonytalan dogmatikai kontúrvonalakat mutató intézményre próbál elméletet alapozni. Az „elsőbbség” és az „elsődlegesség” intézményei viszonyának tisztázatlansága nehezíti Szerző gondolatainak érthetőségét. Zavaró, hogy Szerző nem volt elég bátor ahhoz, hogy elvégezze a szükséges elméleti analíziseket. A nemzetközi közjogi gondolkodás és az Európai Unió jogi gondolkodás viszonyának kutatása ebben az összefüggésben fontos lett volna a Disszertáció anyagának egésze szempontjából is. Opponens számára érthetetlen, hogy miért nem ragadta meg Szerző érdeklődését ez a különösen izgalmas téma. Manapság már nehéz nemzetközi joggal úgy foglalkozni, hogy függetlenítsük magunkat az integrációs jogtól.

Az 1958. január 1-én hatályba lépett EGK szerződés nem rendelkezett sem a közösségi jog közvetlen hatályáról, sem elsődlegességéről, sem az elsőbbség problémájáról. A „közvetlen hatály” és az „elsőbbség” doktrínája az Európai Bíróság gondolkodásában alakult ki, az „elsődlegesség” elfogadása pedig a tagállamok belső jogának feladata maradt. A közösségi

⁹ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review, 1992. 29. évf. 3. szám. 447-472. old.

jog közvetlen hatályát megalapozó elméletnek mintegy „folytatása” kiteljesítése a közösségi jognak a tagállamok nemzeti jogrendszerével szembeni elsődlegességét állító elmélet.¹⁰

A közösségi jog szupremációjával, primátusával foglalkozva Opponens a „közösségi jog elsődlegessége” kifejezést használja a magyar jogi szakírók nagyobb része által pontatlanul használt „közösségi jog elsőbbsége” kifejezés helyett. Fontosnak tűnik, hogy ezzel a témakörrel kapcsolatban az „elsődlegesség” terminológia rögzüljön a szakmai köztudatban. Az „elsőbbség” kifejezést ugyanis egy másik, szintén a közösségi joggal kapcsolatos témakör számára látszik célszerűnek fenntartani. Az „elsőbbség” kifejezés ugyanis, nem úgy mint az „elsődlegesség”, az időtényezőre is utal. Márpedig az EK jogában az 1990-es évek elejére összeállt a Cross-féle „pre-emption” analízis alapján az elsőbbségi doktrína. A „pre-emption” az a módszer, amellyel a párhuzamos jogalkotási felhatalmazottságok körében a Közösség a maga számára kizárólagossá teheti a korábbi párhuzamos jogalkotási hatáskört. Ezen közösségi jogi jelenség esetében fontos körülmény lehet, hogy egy szabályozást a Közösség vagy a tagállam alkot meg előbb. itt tehát az időtényezőnek is van szerepe és ezért látszik indokoltnak az „elsőbbség” kifejezést ezen témakör terminológiai jelölésére fenntartani.¹¹

Az Európai Bíróság gyakorlatában körvonalazódott „elsőbbségi” doktrína hatóköre szélesebb, mint a korábban kialakított „elsődlegességi” elvé. Nemcsak a közösségi jognak a tagállamok nemzeti jogrendszerével szembeni elsődlegességét fogalmazza meg ugyanis ez az elv, hanem az idődimenzió bevonásával tekintettel van arra is, hogy a közösségi jogalkotás ténye miként hat ki a közösség és a tagállamok közötti jogalkotási hatáskörmegoszlásra. A kizárólagos jogalkotási hatáskörök elsőbbségi alapon való megszerzésének („pre-emption”) elmélete a közösségi jog elsődlegességét (primációját, szupremációját) valló elméletnek érdekes derivátuma. E két elv közötti egyes összefüggések kirajzolódnak az Európai Bíróság

¹⁰ Lásd: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció. Bővített, negyedik kiadás. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2011. 612-618. old.

¹¹ Lásd erről bővebben: Kecskés László: Új elsőbbségi doktrína az EK jogában. Magyar Jog 1994. évi 1. szám. 17-27. old.

vonatkozó ítéleteiben is. A jelenség elemeinek összerendezésében és az Európai Bíróság ítélkezésének e téren való letisztulásában kétségtelenül fontos szerepe volt Cross tudományos impulzusának.¹²

Az elsőbbségi doktrína csírái már 1977-ben, az elsődlegességi elv megalapozásának idején fontos szerepet játszó Simmenthal ügyben fellelhetők voltak. Már ekkor érzékelhetővé vált, hogy a Közösség összetettebb, bonyolultabb működése és jogalkotási mechanizmusa olyan megoldást igényel, amely áttekinthetőbbé teszi a közösségi és tagállami jogalkotások viszonyát. A Simmenthal ügy eldöntésénél, az ítélet indokolásában kitért az Európai Bíróság arra is, hogy a közösségi jognak nemcsak a tagállamok hatályos joganyagaira, de jövőbeni jogalkotásaira is van kihatása, hiszen az EGK Szerződés rendelkezései és a közösségi intézmények közvetlenül alkalmazható intézkedései „kizárják új nemzeti jogalkotási intézkedések érvényes meghozatalát, abban a mértékben, amennyire azok összeegyeztethetetlenek lennének a közösségi előírásokkal.”¹³

Cross mutatott rá arra az 1990-es évek elején, hogy megfigyelhető az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatában egy olyan irány, amely a közösségi jog és a tagállami jogrendszerek közötti konfliktusok, kollíziók feloldásánál már nem a Közösségeket létrehozó Egyezmények rendelkezéseinek értelmezésére helyezi a hangsúlyt, hanem inkább egy olyan módszert alkalmaz, hogy a tagállam jogát az adott, problematikus területre vonatkozó közösségi jogalkotások fényénél elemzi.¹⁴ Ennek az irányzatnak kétségtelen előnye, hogy megalapozottabb bírósági döntések meghozatalához vezet, hiszen a részletesebb kidolgozású közösségi jogalkotások – azaz a másodlagos közösségi jogalkotások – tartalmából kiindulva

¹² Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review*, 1992. 29. évf. 3. szám. 447-472. old. különösen 458. old.

¹³ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review*, 1992. 29. évf. 3. szám. 454. old.

¹⁴ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review*, 1992. 29. évf. 3. szám. 454. old.

kisebbségi a bírói tévedés veszélye, mint amit a Közösség egyezményi rendelkezéseinek értelmezésén alapuló ítélkezési stílus magában rejt. Így egyébként jobban elkerülhető az is, hogy az Európai Bíróság a közösségi jog és a tagállamok jogrendszerei közötti viszonyról ítélkezve folyton alkotmányossági érvelésekbe bonyolódjon.¹⁵

Ez az újabb gondolkodási mód az 1985-ös CERAFEL ügynek az eldöntésénél is érvényesült már, hiszen az Európai Bíróság ebben az ítéletében is az EGK Szerződés 85. cikkének elemzése helyett lényegében „pre-emption” analízisbe bocsátkozott, és így a közösségi jogalkotás és a nemzeti jogalkotás viszonyának dinamikus vizsgálatára helyezte a hangsúlyt.¹⁶

Az 1035/72 EGK számú rendeletet akként értelmezte az Európai Bíróság, hogy az kizárja a nemzeti termelői szövetségek által hozott szabályoknak a szövetségekben nem tag termelőkre való kiterjesztését. A nemzeti bíróság előtt folyt eljárásban az volt vitatott, hogy egy francia termelői szövetség által hozott szabályozást kiterjesztették egy olyan karfioltermelőre is, aki nem volt a szövetség tagja. Az 1035/72 EGK számú rendelet nem szól arról, hogy a nemzeti termelői szövetségeknek van-e joguk kiterjeszteni szabályaikat a nem tagokra. Az Európai Bíróság előtti eljárásban a Főügyész azt javasolta, hogy a közösségi jogban lévő „joghézagra” tekintettel azokat a nemzeti intézkedéseket, amelyek kiterjesztették a termelői szövetség szabályozását a nem tagokra is, „jogszerűnek kell tekinteni mindaddig, amíg a kötelezettségek és a független termelőkre való kiterjesztésük következményei nem állnak ellentétben az 1035/72 EGK számú rendelet rendelkezéseivel”.¹⁷ Vagyis a Főügyész tulajdonképpen arra tett javaslatot, hogy a Bíróság alkalmazza a nemzeti szabályozás érvényességének vélelmét, és azután elemezze a közösségi és a nemzeti jogalkotások közötti esetleges tartalmi konfliktust. Az Európai Bíróság azonban más megközelítést választott. Három olyan indokot

¹⁵ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review, 1992. 29. évf. 3. szám. 454. old.

¹⁶ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review, 1992. 29. évf. 3. szám. 460. old.

¹⁷ Case 21885. Association comité économique agricole régional fruits et légumes de Bretagne CERAFEL) v. Albert le Champion. 1986 E.C.R., 3513, at 3532. para 13.

is felsorolt, amelyek alapján a nemzeti szabályokat kizárhatja az 1035/72 EGK számú rendelet: 1. „mert ezeknek a szabályoknak a kiterjesztése olyan kérdést érint, amellyel a piac közös szervezete kimerítően foglalkozott”. 2. „mivel az így kiterjesztett szabályok ellentétesek a közösségi jog rendelkezéseivel”, 3. mert e szabályok „akadályozzák a piac közös szervezetének megfelelő működését. A Bíróság végül az első indok alapján döntött: kimondta, hogy a közösségi jogalkotás elfoglalta a gyümölcs- és zöldségmarketing területét, lévén hogy kimerítően szabályozta ezt a tárgykört.

Az ugyanezen 1035/72 EGK számú rendelettel foglalkozó másik bírósági határozat a 255/86 számú *Commission v. Belgium (Bulk Fruit)* ügyben született.¹⁸ Ennek az ügynek a tényállása szerint a Belga Királyság azt írta elő a belga termelők számára, hogy tüntessék fel a minimális nettó súlyt és az egységek számát a mezőgazdasági termékek minden ömlesztett csomagján, bár az 1035/72 EGK számú rendelet e követelményeket csupán a hagymára, articsókára, zellerre és fejes káposztára írta elő. Belgium szerint az átfogóbb nemzeti szabályok technikailag és igazgatásilag hasznosak voltak. Ennek ellenére a Bizottság nem értett egyet a belga jogalkotással, bár nem volt olyan panasz, hogy a belga jogszabálynak bármilyen diszkriminációs célja vagy hatása lett volna; nem volt olyan felvetés, hogy a szándékolt címkézés megtévesztő lett volna a fogyasztók számára, és nem volt a belga és a közösségi előírások között tényleges konfliktus sem. Ezen ügy eldöntésénél az Európai Bíróság csupán korábbi döntéseire hivatkozott, és felületesnek látszó nagyvonalúsággal arra az álláspontra helyezkedett, hogy Belgiumnak nem volt joga ahhoz, hogy külön csomagolási követelményeket szabjon meg hazai jogalkotása révén”.¹⁹

A Bulk Fruit ügyben hozott bírósági döntést a jogirodalomban egyes kommentátorok a határozat formalisztikus indoklása miatt is, és amiatt is bírálták, hogy túl szigorúan ítélte meg a belga nemzeti előírásokat. Különösen azt kifogásolták, hogy az Európai Bíróság nem

¹⁸ Case 255/86, (1988) E.C.R. 693, at 707, para 4.

¹⁹ Case 255/86, (1988) E.C.R. 693, at 708, para 11.

alkalmazta a nemzeti intézkedések érvényessége melletti vélelmet. Nem tett kísérletet sem arra az Európai Bíróság, hogy megpróbálja kiegyensúlyozni a közösségi érdek és a helyi érdekek közötti különbségeket. Ha az Európai Bíróság a Bulk Fruit döntését a közösségi és a nemzeti szabályozási rendszerek közötti kölcsönhatás vagy konfliktus mértékének elemzésére alapozta volna, akkor Cross szerint akár bátoríthatta is volna a tagállamokat megfelelő jogalkotásra.²⁰ Mások szerint viszont a Bulk Fruit ügyben hozott ítélet az Európai Bíróság sajátos üzenete volt a tagállamokhoz. Az Európai Bíróság ugyanis ebben az ítéletében tette világossá, hogy a tagállamok nem hozhatnak nemzeti szabályozásokat a közösségi jogalkotás által már elfoglalt területeken. Ezen utóbbi álláspont szerint az Európai Bíróság szigorú kifejezetten hasznos a Közösség döntéshozatali mechanizmusa szempontjából. Ez volt a véleménye Mauro Cappellettinek is, aki arra mutatott rá, hogy ha egy területet a közösségi jogalkotás elsőbbségi alapon elfoglalt, akkor ez a tény arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a Közösség által még nem szabályozott kérdések közösségi szabályozását mozdítsák elő és hogy a kialakításra kerülő közösségi szabályozásban mihamarabb egyetértésre jussanak.²¹ Ha a tagállamok a közösségi szabályozási területfoglalás alapján szerzett közösségi elsőbbség, azaz „pre-emption” hiányában nem éreznék azt, hogy el vannak zárva a nemzeti szabályozások lehetőségétől, akkor kevesebb késztetésük lenne arra, hogy közösségi szinten konszenzusra jussanak.

A Közösséget megillető párhuzamos jogalkotási hatáskörök akkor válnak kizárólagos jogosítvánnyá, amikor és amennyiben a Közösség él jogalkotási felhatalmazásával. Ez akkor történik meg, amikor a Közösség a hatáskörébe utalt szabályozási körben rendeletet vagy irányelvet alkot. Az egyértelmű, hogy a Közösség jogalkotási aktusa kihat a tagállamok „jogi

²⁰ Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review*, 1992. 29. évf. 3. szám. 461. old.

²¹ Lásd: Cappelletti, Mauro: General Introduction. In: *Integration through Law*. (Szerkesztette: Cappelletti, M—Seccombe, M.—Weiler, J.) I. kötet, I. könyv 33-34. old.; Lásd: Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. *Common Market Law Review*, 1992. 29. évf. 3. szám. 462. old.

helyzetére”, az viszont vitatott, hogy milyen mértékben megengedettek a tagállamok nemzeti jogalkotási intézkedései a közösségi jogalkotás meghozatala után. Talán az ingadozó terminológia is közrehatott abban, hogy az Európai Bíróság vonatkozó ítéleteit a jogirodalom helyenként ellentmondásosnak tartja.²² Mégis úgy tűnik, hogy az Európai Bíróság esetjogában kimutatható bizonyos konzisztencia.²³ Kirajzolódott ugyanis egy olyan elv, ami szerint csak azok a közösségi jogalkotási aktusok léphetnek maradéktalanul az alárendelt jogrendszerek szabályainak helyébe, amelyek lényegüket és hatásukat tekintve is kimerítőek és határozottak. Az Európai Bíróság mindenkor a kérdéses közösségi jogalkotás teljes szövegének figyelembevételével dönt arról, hogy a párhuzamos jogosítványok mennyiben válnak kizárólagossá, illetve hogy ezen változás következtében a tagállamok mennyiben maradnak jogosultak valamely tárgykör jogi szabályozására. A párhuzamos jogosítványok kizárólagosakká történő átalakulása csak oly mértékben történik meg, amennyire a közösségi jogalkotás szándékai azt konkrétan kifejezésre juttatják. A közösségi irányelvek (direktívák) egyébként végrehajtásuk tekintetében általában fenntartják a tagállamok párhuzamos jogalkotási jogosítványait.²⁴

Párhuzamos jogalkotási hatáskörök esetén a közösségi jogalkotás lényegében időbeli korlátok nélkül élhet azzal a lehetőséggel, hogy jogosítványát kizárólagossá tegye. A közösségi jogalkotás olyan hallgatása, amely „nem szándékos mulasztás”, nem gyengítheti a Közösség

²² Lásd: Waelbroeck, Michel: The emergent doctrine of Community pre-emption-Consent and Redelégation. In: Courts and Free Markets (Szerkesztette: Sandalow, Terrance és Stein, Eric), Oxford, 1982. 548-577. old., Usher, John: The Scope of Community Competence. Its Recognition and Enforcement. XXIV. Journal of Common Studies. 1985. 121-136. old., Usher, John: European Community Law and National Law. The irreversible transfer? London, 1981. 1-96. old., Rideau, J.: Les compétences résiduelles et transitoires des Etats membres. Etudes de Droit des Communautés européennes Mélanges offerts à Pierre-Henri Teitgen. Paris, 1984. 441. és 471. old. Az Európai Bíróság elutasította ezt a kritikát egy 1987. július 1-jén hozott ítéletében. Case 216/86, Antonini v. Prefetto di Milano. Judgment of 1 July 1987. recital 8. Lásd: Bieber, Roland: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. In: European Law Review, 1988. 155. old.

²³ Lásd: Bieber, Roland: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. In: European Law Review, 1988. 155. old.

²⁴ Lásd: Bieber, Roland: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. In: European Law Review, 1988. 155. old.

jogosultságait, tehát a Közösség számára a nem szándékos mulasztást követően is nyitva áll az a lehetőség, hogy hatáskörét kizárólagossá alakítsa.²⁵

Míg az eredeti kizárólagos jogalkotási hatáskörök esetében a Közösség jogalkotásának hallgatása nem értelmezhető a jogosítványok nemzeti szintre történő visszaszármaztatásaként, addig az elsőbbségi alapon szerzett, azaz következményi kizárólagos jogosítványok esetében a közösségi jogalkotónak egy adott szabályozási területen való hallgatását kétség esetén akként kell értelmezni, hogy a hallgatás ténye folytán a tagállamok párhuzamos nemzeti jogalkotási hatáskörei változatlanul fennmaradnak.²⁶

A Disszertáció szűkebb tárgyához csak távolabbról kapcsolódó figyelemfelhívó opponensi kiegészítéseimet azzal zárom, hogy amíg az „elsődlegesség” a közösségi jog és a tagállami jog egymásra tekintettel lévő elemzésére, értelmezésére vonatkozó és így főként a jogalkalmazás számára fontos intézmény, addig az „elsőbbség” a közösség és a tagállam jogalkotási tevékenységeit is képbe hozza. Az elsőbbség, a „valódi elsőbbség” problémáinak megoldásánál jól hasznosíthatóak lennének Kocourek képletei, főleg azok, amiket az „attraktív” és a „repulzív” jogi helyzetekkel kapcsolatban vezetett be.

A nemzetközi közjog szabályainak a belső jogba épülése tapasztalataim szerint sem egyszerű folyamat. Ezt mutatja az Alkotmánybíróság 2013. június 11-én a Dr. Dienes-Oehm Egon alkotmánybíró különvéleményével és Dr. Paczolay Péter alkotmánybíró, az Alkotmánybíróság elnökének e különvéleményhez csatlakozásával meghozott II/3736-22/2012. számú határozata. Ebben a határozatban az Alkotmánybíróság szavazati többséggel úgy döntött, hogy a választottbíráskodás egyes alapértékeit biztosító nemzetközi egyezményekbe és számos kétoldalú beruházás-védelmi egyezménybe ütköző magyar

²⁵ Lásd: Waelbroeck, Michel: The emergent doctrine of Community pre-emption-Consent and Redelégation. In: Courts and Free Markets (Szerkesztette: Sandalow, Terrance és Stein, Eric), Oxford, 1982. 548-550. old., Cross, Eugénie Daniel: Pre-emption of Member State Law in the European Economic Community: A Framework for Analysis. Common Market Law Review, 1992. 29. évf. 3. szám. 462. old.

²⁶ Lásd: Bieber, Roland: On the Mutual Completion Overlapping Legal Systems: The Case of the European Communities and the National Legal Orders. In: European Law Review, 1988. 155. old.

törvényeket nem kell megsemmisíteni, mivel az említett nemzetközi egyezmények és a magyar törvények közötti tartalmi ütközés diplomáciai eszközökkel, módszerekkel is feloldhatók. Ezzel a felfogásával az Alkotmánybíróság erőteljesen relativizálja az Alaptörvény Q) cikkének (2)-(3) bekezdéseiben foglaltakat. Azt tartalmazzák ugyanis ezek a bekezdések, hogy „(2) Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. (3) Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”²⁷

Ezzel az Opponens által sokat kritizált alkotmánybírósági határozattal összefüggésben is fontos megállapítása a Disszertációnak, hogy a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban a „jogforrási rang” szempontjánál újabban hangsúlyosabbnak tűnik a „pacta sunt servanda” elv szolgálata.²⁸ A Szerző által észleltekhöz és leírtakhoz Opponensként azt tenném hozzá, hogy ez a jelenség a nemzetközi jog belső jogi érvényesülésének puhulásához, illetve a nemzeti jogalkotással szembeni türelem növekedéséhez, és így a nemzeti jogalkotás kedvezményezéséhez is elvezethet. Arról van leegyszerűsítve szó, hogy az Alkotmánybíróság ebben a szemléletben a nemzetközi jogba ütköző belső jogi jogszabály megsemmisítése helyett lágyabb módszerre váltva azt írja inkább elő, hogy az állam tegyen diplomáciai lépéseket az érintett nemzetközi szerződés felmondására, újra tárgyalására, módosítására. Ezekhez az aktusokhoz a nemzeti alkotmánybíróságok értelem szerint nehezen tudnak betartható határidőket tűzni.

Az MTA Doktori Szabályzata értelmében az Opponensnek arról is nyilatkozni kell, hogy a mű mely téziseit fogadja el új tudományos eredményként. Ennek a feladatnak a teljesítéséhez Szerző nem könnyíti meg az Opponens dolgát. Téziseit – amit bőven tartalmaz a mű – sem a

²⁷ Lásd: Kecskés László: A civilisztika és a civilisztikai gondolkodás rétegei. Akadémiai székfoglaló előadás. MTA, Budapest, 2014. 63-64. old.

²⁸ Lásd: Disszertáció, 97-101. old.

Disszertáció „7. Összefoglalás” részében²⁹ sem, a tézisfüzetben sem fogalmazza meg karakteresen, hanem szerényen inkább kutatási beszámoló jellegű szövegrészekben vázolja fel értékes gondolatait. Ennek ellenére nyilvánvaló az olvasó és a bíráló számára, hogy a Disszertáció egészében is, és számos részletében is fontos új tudományos eredményeket tartalmaz.

Lényeges tanulsága Blutman László munkájának, hogy a gyakorlat felől indulva is lehet tudományos értékeket létrehozni.

Blutman László Disszertációja tézisekben rendkívül gazdag. Lényegében csupa tézis az anyag. Ez egyben az értekezés hibája is, mert tézisei bővebb kifejtést, alátámasztást, indokolást érdemelnének. Ezek viszont gyakran hiányoznak, esetenként pedig elnagyoltak. Szerző a már kritikai élel szóba hozott módszertani önkorlátozása eredményeként nem alkalmaz összehasonlító jogi, történeti és egyéb más – értékítélete szerint – tudományoskodó elemzéseket.

Érdekes szerkesztési megoldás, hogy az anyag érdemi része a „Bevezetés” után kezdődően a teljes szövegen végighúzódnak az egyes alcímekben lényegében egy-egy tézist tartalmaz. A Disszertáció 190 oldal terjedelmű érdemi része így tulajdonképpen különböző súlyú vázlatos tézisek sorozata. Opponensként ezek mindegyikét önálló értékűnek és értékeseknek tartom, azokat is – mint például az „elsőbbség” intézményével kapcsolatosakat –, amelyek alapszemléletével nem értek egyet. Ebben a témakörben Szerző sajátos analitikus dogmatikai látásmódját tükrözik a kettős rombuszmodellről³⁰, a háromrétegű kettős rombuszmodellről³¹ szóló szövegrészek.

²⁹ Lásd: Disszertáció, 203-206. old.

³⁰ Lásd: Disszertáció, 72. old.

³¹ Lásd: Disszertáció, 72-73. old.

Tézisértékűek a dolgozatnak az alábbi alcímek alatti szövegrészei is: „4. A nemzetközi jog hatásai a magyar jogalkotás területén”³²; „5. A nemzetközi jog hatásai a magyar alkotmánybíráskodás területén”³³; „6. A nemzetközi jog hatásai a magyar bírósági jogalkalmazás területén”³⁴.

Blutman László Disszertációjával teljesíti azt a célját, hogy újabb logikai összefüggések feltárásával különböző joghelyzeteket egységesebb fogalmi-logikai rendszerben lehessen értékelni.

Opponensként akként nyilatkozom, hogy Blutman László doktori művet értékei alapján nyilvános vitára felétlenül alkalmasnak tartom.

Pécs, 2016. augusztus 30.

Kecskés László

egyetemi tanár, az MTA levelező tagja

³² Lásd: Disszertáció, 102-109. old.

³³ Lásd: Disszertáció, 109-160. old.

³⁴ Lásd: Disszertáció, 160-203. old.